

MEMENTO GRODNO

DINGUSI LIETUVOS
GARDINO ISTORIJA

JURGA ŽASINAITE

OBUOLYS

ĄTSILIEPIMAI APIE KNYGĄ

Tarsi restauratorė plonyčiu šepetėliu Jurga Žasinaitė kruopščiai nuvalo dulkes nuo Gardino miesto menių, kambarių ir užkaborių, daiktų ir senų rakandų. Išties giminės gyvenimo kronika romane „*Memento Grodno*. Dingusi Lietuvos Gardino istorija“ susiklosto su visomis dramatiškomis meilės ir politikos aistrų peripetijomis. Romanas susiurbia dešimtmetį pačios rašytojos mokslo darbuose tyrinėtus Gardino miesto dokumentus, o apsigintos disertacijos duomenis ji panaudoja pasakojime. Meniniu žodžiu pasiekama tai, ko jokie faktai ir dokumentai, jokie mokslo tyrimai negalėtų papasakoti. Kūrinyje atsiskleidžia žmonių istorija – su atpažįstamais vidinio gyvenimo potyriais, su paslaptimis ir troškimais, su savo charakteriais ir likimais. Toks svarbus Lietuvos istorijos miestas, naujų politinių ir tautinių darinių išstumtas už dabartinės Lietuvos teritorijos ribų, staiga atsiveria mums, atskleisdamas savo dvasią.

LITERATŪROLOGĖ
DOC. DR. AUDINGA PELURITYTĖ-TIKUIŠIENĖ

Viena žinau tikrai: jeigu įdėmiai perskaitysime Jurgos Žąsinaitės romaną „*Memento Grodno*. Dingusi Lietuvos Gardino istorija“, pasidarys kažki kaip lengviau gyventi. Knygą užvertus tiek jos veikėjams, tiek Tau, Skaitytojau, pasidarys aišku, kad kalnų nenuversime: nei mūsų gerumas, nei mūsų brutalumas, nei mūsų tiesa, nei mūsų melas, nei mylimi, juoba nekenčiami žmonės, niekas o niekas gyvenimo nepalengvins – eisi sau ir eisi pirmyn, prisitrindamas pūsles ant padų, apsidaužydamas krumplius, ko gero, labiausiai džiaugdama sis pačiu ėjimo veiksmu, net nesuprasdama, kad tave varo Tikrosios Savasties paieška. Tai istorija, kurioje apmąstoma, kas skiria praeities ir dabarties žmones – vyrus ir moteris, kaip jie išgyvena kiekvieno mūsų viduje žiojinčią didžiausią tuštumą. Ji prašyte prašosi užpildoma Dievo.

POETAS, PROZININKAS, DRAMATURGAS
GASPARAS ALEKSA

Knyga įtraukia. Nebepaleidžia. Jos veikėjų elgesys suprantamas, nors kartais – apgailėtinas, lyg pateisinamas, lyg ir ne. Viskas taip žmogiška... Senų, praėjusių laikų sakmės ir legendos, paslaptingi užrašai siejami su tiksliais, dokumentų liudijamais faktais. Anapusinis pasaulis sutaria su šiuo, realiuoju. Perskaičiusi paskutinius puslapius, supratau turinti knygą skaityti dar kartą – tuoj pat, ieškodama tų klodų, pro kuriuos praskrieju sekdamą pagaulų siužetą. Dar labiau panorau į Gardiną. Kas, jei ne jis, yra pagrindinis knygos veikėjas?!

PROZININKĖ, ESEISTĖ
GINTARĖ ADOMAITYTĖ

JURGA ŽĄSINAITĖ

MEMENTO GRODNO

DINGUSI LIETUVOS
GARDINO ISTORIJA

Romanas

*Skiriu savo Mokytojo, iškilaus istoriko
profesoriaus Antano Tylos, atminimui.*

*Profesorius svariais patarimais ir vertinga šaltinių medžiaga
reikšmingai prisidėjo kuriant romaną.*

*Jeigu žemėlapis nežymi mano kapo,
vadinasi, nebuvo ir manęs.*

IŠ 1784 M. ANTANO TYZENHAUZO LAIŠKO

Kirilas kybojo ant giminės medžio šakos pačioje apačioje lyg pigus, įskilusį šoną slapstantis naujametės eglutės žaisliukas. Pirktas už kelias kapeikas universalinėj parduotuvėj. Pakabintas 1960-aisiais. Besvoris. Lengvai nuslystantis. Riedantis tolyn po faneriniu stalu arba į tamsų Iljičiaus lemputės neapšviestą kampą. Motinos ar tėvo bute. Vilniuje ar Gardine. Iš visų kritimo taškų regintis viršūnę.

Joje visada buvo Jis – Kunigaikštijos Petras Didysis, Maloningosios Kilnybės dešinioji ranka, Šventojo Huberto miesto žemėlapiu. Jo brėžinys, glotnus kaip atlasinis Karaliaus *šlafrokas* ir tikslus kaip myrio valanda, tiesėsi ant vėžlio kiautu inkrustuoto cilindrinio stalo. Viena ranka rėmėsi į Karelijos beržo puskrėslį, kita spaudė Nikolaso Lemerio farmakopėją. Jį ir jo daiktus sergėjo Cereros akimis žvelgiantis dvaras, amžiaujančis su Nemuno gaudimu.

Kirilas Jį pažinojo iš savo tėvo Felikso Tyzenhauzo pasakojimų, girdėtų per Gegužės 9-ąją. Kiekvienais metais tą dieną rytiniu autobusu burgzdavo iš Vilniaus į Gardiną. Atkakęs žingsniuodavo prie Lenino statulos, stodavosi taip, kad priešais matytų didvyrių kapuose degančią Amžinąją ugnį. Laukdavo tėvo.

Feliksas Tyzenhauzas vėluodavo lygiai penkias minutes. Neateidavo nei anksčiau, nei vėliau. Buvo pastabus detalėms ir kitų akiai neįžiūrimoms reikšmėms. Pastabumą išsiugdė archyve. Dirbo ten daugiau nei dvidešimt metų. Vis tuo pačiu dokumentų saugojimo ir apskaitos skyriaus vyresniuoju archyvaru. Prižiūrėjo Gardino gubernatoriaus kanceliarijos, gubernijos valdybos, statistikos komiteto, Maladečinos mokytojų seminarijos fondus ir dvarų inventorių kolekciją. Kartą per savaitę nubraukdavo dulkes nuo tamsžalio, aukščiausioje lentynoje padėto segtuvo. Jame džiūvo garbingos giminės medis. Feliksas jį nubraižė paskutiniame universiteto kurse.

Apie aštuonioliktame amžiuje gyvenusį Gardino seniūną Antaną Tyzenhauzą Feliksas pasakojo lyg apie save. Tvirtino žinąs, kad šis atėjęs ištrinti senojo miesto pergamentų įspaudų. Tikėjęs, sunku nebus, mat atitekusi žemė buvo paklusni, nešoko lig dausų kalnais, nešiurpino beribėm stepėm. Tiesa, sykais šaudavo mintis palikti visa kaip yra: olimpiškas, dar Vytauto laikais dvėlavusias pilis, Parmos Renesansą menančius Batoro rūmus, Bazilijonių, Brigitiečių, Bernardinų, Pranciškonų vienuolynus, tvarias miesto bažnyčias, Didžiąją sinagogą, runų rašmenimis išdailintą Koložos cerkvę.

Dar daugiau Feliksas manėsi žinąs apie sūnaus Kirilo ligą. Ne, jis nuomario nevadino liga. Feliksui tai buvo reikšminga žymė, ženklas, perduotas ne jam – jo sūnui. Taip buvo paženklinėti visi didieji: Cezaris, Moljeras, Baironas, Floberas, Dostojevskis, Nobelis, Van Gogas. Antanas Tyzenhauzas. Visi demonų apsėsti ir jų palaiminti. Mediumai. Žinios nešėjai.

„Ši epilepsijos rūšis nepagydoma, – tokią diagnozę išgirdo Klema ir Feliksas Tyzenhauzai po pirmojo sūnaus gimtadienio. – Bet nusiminti nereikia, ligą kontroliuosime. Turime efektyvių vaistų. Gali būti, kad vaikui augant priepuoliai retės. Tėvų užduotis – rūpintis, padėti, suprasti.“

Suprasti buvo sunkiausia. Ypač Feliksui. Jis neturėjo atsakymų nė į vieną dilgantį klausimą. Kodėl paveldėjimų ratas sustojo ties jo sūnumi? Kodėl po šitiek metų? Ar tai susiję su netinkamu vardu? Kirilas. Kodėl Kirilas?

Dešimčia dienų vėlavusiam gimti kūdikiui vardą išrinko motina. Šitaip norėjo atsidėkoti vykdomojo komiteto sekretoriui Kirilui Ževuskiui už jau po metų paskirtą dviejų kambarių butą naujame ugniasienių namų kvartale. Dosniai atsidėkoti – visa valgyklos vedėjos širdimi. Ši tiek sykių be jokio reikalo krūtinėje mušėsi.

Ževuskis moterų nemylėjo. Pakęsdavo tik tas, kurios gebėjo jį nustebinti. Kaip tik tokia buvo Klema Tyzenhauzienė – stoties rajoną maitinančios ir linksminančios valgyklos vedėja. Kaulinio porceliano skruostais, ilga, į kietą kuodą susukta kasa. Bepalvėmis akimis. Tokiomis, kokių nebūna. Niekur – nei *Tarybinės moters*, nei *Bangos*, nei *Kobieta i życie* žurnaluose, net darbo pirmūnų lentose. Prie jų nepriderinsi nei už talonus pirktų rubinų, nei stiklinių brangakmenių, netiks nė raudonasis auksas. Gal tik iš Murmansko parvežti aštriašoniai gintaro karoliai, brūžinantys ilgą, laibą kaklą, byrantys į kiek per gilią U formos dekolte. Ževuskis vis taikė prie jos pasilenkti. Ne, jam nerūpėjo, kur įsprūsta menkavertis vėrinys, – jis uodė iš gilaus tarpkrūčio

sklindančius prancūziškuosius *Climat*. Tobulas aromatas – santalo, muskuso, kalnų lelijų, bergamočių, jazminų, aistros... Už begėdiškus trisdešimt septynis rublius. Pusė Ževuskio žmonos, medicinos seselės, atlyginimo. Jokiais kitais kvapais nepermušamas. Visam gyvenimui įsismelkiantis į odą. Toms, kurios kvepinasi odekolonu *Elada* ar lenkiškaisiais *Może być*, netinkamas.

Feliksui sūnaus vardas nepatiko, norėjo pavadinti Ignotu arba Reinoldu. Nesidžiaugė jis ir naujuoju butu. Neiškentęs nė metų, pabėgo į Gardiną pas bevaikį devintą dešimtį baigiantį giminaitį. Apsigyveno erdviame dviaukščiame devynioliktame amžiuje statytame keturių butų name. Pasišovė dirbti Lenino aikštėj įsikūrusiam archyve. Iškalbų, patrauklios išvaizdos istoriką iš Vilniaus priėmė išsyk. Pradžioj jam buvo patikėti dviejų giminių – Bulharinų ir Bychovců – fondai, vėliau leido tvarkyti ir kitus.

Kirilo tėvai, nors gyveno skirtinguose miestuose, bendrauti nenustojo. Kartą per mėnesį vienas kitam skambindavo, cituodavo pamėgtus tekstus. Klema – vis tą pačią Aleksandros Kolontaj esė *Kelią sparnuotajam Erosui!* arba Antono Makarenkos *Pedagoginę poemą*, o Kirilo tėvas – Ericho Fromo *Meilės meną* ir Antano Tyzenhauzo laiškus. Iš raudono telefono ragelio moteriškas kontraltas skelbė: „Pagrindinė santuokos forma turi būti konkubinatas arba serijinė monogamija. Santuokos pastovumas laisvam žmogui nėra priimtinas, jis tapatus poreikiui kaupti ir saugoti turtą.“ Po trumpos pauzės: „Moterys nebėra nuobodžios namų dekoracijos ar nudremžtos bažnyčių šluotos. Jos turi teisę paklausti, kas yra vyras, ir atsakyti – tik paprastas jautienos gabalas.“

Iš balto perlamutro ragelio neišsprūsdavo nė vienas keiksmazodis, nepasigirsdavo nei pašaipos, nei pritarimo. Iki tol, kol Klema ištardavo: „Juk aš teisi, Feliksai.“ Be klausiamosios intonacijos. Leisdama prasiveržti dramatiškam baritonui: „Konformistinė vienybė nėra aistringa ir stipri; ji šalta, padiktuota rutinos, todėl dažniausiai neįstengia nuraminti vienatvės nerimo. Vienybė, pasiekiamą produktyviame darbe, nėra tarpasmeninė. Iš orgiastinio ryšio plaukianti vienybė yra trumpalaikė, netvari, o vienybė, atsirandanti iš konformizmo, tėra tik pseudovienybė. Tai – vien daliniai atsakymai į egzistencijos problemą. Galutinis atsakymas slypi tarpusavio santykiuose, vienyje su kitu per meilę.“ Atvėsus paskutiniam žodžiui: „Tas, kas įsivaizduoja, kad visos uogos prisirpsta tuo pačiu laiku kaip žemuogės, nieko nežino apie vynuoges.“

Jūdvių pokalbis trukdavo ne ilgiau kaip pusvalandį. Visada baigdavosi neatsakomais klausimais apie sūnų Kirilą: kur ir su kuo jis praleis atostogas, ar pagis nuo epilepsijos, jei ne, kaip toliau gyvens, ar mokysis, ar dirbs, kaip išmis juodviem mirus.

Padėjusi ragelį, Klema išsitraukdavo pusstorį sąsiuvinį, prirašytą žaliu tušinuku, ir skaitydavo paskutiniuose lapuose pabertus įrašus:

10 priepuolis. Ūmai nustojo kalbėti ir judėti. Nieko negirdėjo, nejautė. Žvilgsnis pagavo suptis lyg sieninio laikrodžio švytuoklė. Visa tęsėsi 35 sekundes.

11 ir 12 priepuoliai tokie patys kaip 10.

13 priepuolis. Dingo sąmonė. Atsipalaidavo raumenys. Stūgtelėjęs krito žemėn. Pradėjo dusti. Veidas pamėlo. Trūkčiojo akių vokai, mėšlungis išrietė rankų pirštus. Iš burnos dribo rausvos putos. Įsikando liežuvį. Priepuolis truko pusantros minutės. Išmiegojo 14 valandų.

Tarp priepuolių. Jaučia nerimą, baimę. Užuožia bjaurius kvapus. Regi ryškiaspalves šviesas. Girdi Ūdrio dainą iš Klovos operos *Pilėnai*. Bjaurisi savo šešėliu. Šaukia, kad jį pasisavinęs vienarankis demonas.

Išvados: Jokio pagerėjimo. Vaistai neveikia. Liga progresuoja.

Po pokalbio su žmona Feliksas trupančiuose, seno laiko kvapų prigėrusiuose rankraščiu, brošiūrų, metrikų puslapiuose vėl įnikdavo ieškoti žinių apie garsųjį giminaitį. Apie jo ypatingą žymę. Tokią pačią kaip Kirilo. Ir nesvarbu, kad giminės medyje judviejų šakos buvo nutolusios per porą šimtmečių, Feliksas tikėjo, kad sūnui lemta pakartoti garbaus sentėvio gyvenimą – kitame laike, kitomis sąlygomis, neritmiškai plakant *homo sovieticus* širdžiai. Kaip tik todėl kviesdavosi Kirilą į Gardiną – kad kuo geriau pažintų šį ilgaamžį, nervingais pėdtaisiais išbertą miestą. Įsidėmėtų kiekvieną gatvę, skverą, aikštę. Ypač senus, apleistus statinius – tokius kaip kadetų korpusas ir kreivoji oficina, Valickio rūmai, girininkijos namas, be vinių suręstas liamusas*.

* Ūkinis pastatas, sandėlis.

Kažkur ten turėjo būti paslėpta Antano Tyzenhauzo skrynutė. Paskutiniame 1785 m. kovo 30 d. rašytame laiške garbusis protėvis užminė mįslę:

Nors atėmė jie mano karališkąsias ekonomijas, asmenines valdas, Gorodnicą, augintą metų net penkiolika, aš vargeta nesu. Šis tas man liko dar – skrynutė, vertesnė ji už deimantus aštuonbriaunius, ir safyrus žvaigždėtuosius. Viduj jos – lobis. Ją paslėpiau saugioj, nežinomoj veik niekam vietoj. Sugrižęs pasiimsiu kada nors.

Jis negrižo. Archyve Feliksas aptiko 1785 metų *Gazeta Warszawska* 27 numerį, kuriame išspausdintas nekrologas skelbė, kad, „eidamas 52-uosius gyvenimo metus, kovo 31 d. Varšuvoje mirė buvęs rūmų iždininkas Antanas Tyzenhauzas“.

Feliksas buvo įsitikinęs, kad tos skrynutės dar niekas nerado. Kas galėjo žinoti, kokią vietą Gardine seniūnas laikė saugia? Veikiausiai atsakymą bus užrašęs laiškuose. Būtina visus atidžiai perskaityti, perrašyti, išversti, palyginti. Kalbos klastingos – vienos tiesą uždengia, kitos ją paverčia melu.

Ką darys skrynutę radęs? Juk niekam jos negalės parduoti. Nebent pavyktų ištrūkti į Lenkiją ar Čekoslovakiją... Tik kas taip toli išleis?

Betgi lobis – ne skrynutė, o tai, kas jos viduj. Auksiniai dukatai? Karališkosios brangenybės? Raktas nuo slaptavietės? Vaistų receptas nuo neišgydomos ligos? Atsiminimuose amžininkai liudijo, kad paskutiniais gyvenimo metais Antano Tyzenhauzo

nebekankino nuomaris. Vadinas, jis išsigydė. Rado vaistus? Pano-
 noro viltį palikti kitiems?

Tik kur ieškoti? Užuomina gali slypėti bet kuriame laiške. Ir
 jų bus ne viena. Feliksas visas pasižymės. Lieps skaityti ir Kirilui.
 Tegul tikrina, abejoja. Tegul sužino apie skrynutę. Tegul labiau
 už viską jos geidžia.

Feliksas nedelsė. Pradėjo nuo 1784 metų žiemą rašyto Gar-
 dino seniūno laiško:

Seniūno vietą gavęs, kasdien stebeilydavau man niekad
 neatsiveriančius, net nesugirgždančius, šaudyklų angomis
 lekuojančius senuosius Gardino vartus. Anuomet jau, vos
 savo užmojų kelionėn leidęsis, žinojau, kad vartų valdoje
 nedrįsiu menkiausio kuolo best. Jei ką statysiu, tai tik už tų
 didžiūnų, kunigaikščių ir dievų prilaidytųjų iečių.

Šiuotarp vasaris. Lig pat ryto tvinksi žvaigždės ir plakasi
 ant medžių blizganti žvarba. Šalvena. Einu prie lango. Pro
 ripsines užuolaidas baltvykslės dvazga. Naktis jau baigiasi.
 Snieguotos vėlės paliovė norų rutulius lipint. Išbaidė vartų
 dainos. Jau metas kilt, suskubt su šios eiklios šviesos ir man
 neperprasto teatro amžium. Jo Didenybei laiminant. Aukš-
 čiausiojo gera valia. Sveikatai proto neapleidžiant.

Ir kam Bagužis man tą *Bromą** ant sekretero pametė?
 Juk žino – aš knygų *viečnasties* seniai nebeskaitau.

* Didelio populiarumo XVIII a. sulaukęs kunigo Mykolo Olševskio (~1712–
 1779) pamokslų rinkinys *Broma, atverta į viečnastį*.

Nepridera. Ne ta gadynė. Dabar prie mano žalvarinės lovos sudėti sapnus globoja fiziokratų raštai. Tiesa, kai pernai metais man patikėta dukterėčia bažnyčion šarkų ėmė ruoštis, griebiaus paviatį Vilniaus virkdančio Olševskio. Paguosmės mat ieškojau. Tam sykiui ją radau.

Dabar galvoju sau, kad akstino mane kaltė. Bijojau – pasmerks už prastą rūpestį našlaičiais. Padėjus broliams gyvastį, vaikus jų pažadėjau užaugint. Duokdie, tą pažadą tesėt. Nors padėkos jokios. Tik ar dėl to turiu gaudintis? Juk tai – tik prievolė, kaip begalė kitų. Tokia pati kaip rūpestis ligotos dvasios namuose įkalinta Eufemija.

Ir vėl neramdoma kaltė lapoja. Per tiek žiemų jos mano valios gruodas nepakando.

Eufemija – tik tolima iš tėvo pusės, Holšteino vokiečių šakos atkritus giminaitė. Dviem vasarom ir dviem pavasariais jaunesnė už mane. Stuomens ji tvirto, besaikių gimdymų nesudarkyto kūno, karingo žvilgsnio, nelyg tafta italų krentančių gelsvų plaukų. Tai seno Gardino gyventoja. Ją įsileido miestas, vartus atvėręs jai per pačią gimtį.

Eufemijos bijojau kaip maro pelenais barstyto pašto trakto. Tokiais keliais ne vien mirtis – ir kvaitulingos pageidos karietomis, vieninkiais, poriniais vežimais, pėsčiomis vis pro vartus į kunigaikščių miestą nestabdomos surieda. Dažnai karališkųjų svitų vedamos ir lydimos.

Eufemija kamavosi juodąja tulžimi. Kadais tą ligą vadinau dykūnų negalia.

Nutildęs kaltę, imu dėlioti naujo miesto planą. Stanislovo Augusto paskirtoj dykynėj, plynoj kaip mano

nupudruota baužė. Tame plane – iš antikos baltos ramybės rėstas dvaras, Cereros statula virš dvaro, o priešais – rustuoto cokolio Eufemijos belangė. Kiek tolėliau – juodais taškais pabirusios manufaktūros, mokyklos ir teatras, gaudžiantys malūnai, observatorija, spaustuvė, šventųjų gydykla. Dar bravoras, arklidės, fontanų sodai, slaptoji mano priebėga ir tvieskiančios aureole čigonės Luminitos pėdos.

Feliksas pabraukė tris laiške paminėtas vietas: senuosius Gardino vartus, seniūno dvarą, Eufemijos belangę. Pasižymėjo jas ir Rankraščių skyriuje rastame 1780 metų Gorodnicos plane. Juo plevėsuodamas kasryt prieš darbą miklino į Elizos Ožeškovos gatvę, suko ratus aplink Lenino statulą, šmaižė po kiemus, niekam nebepriklausančius praeito šimtmečio sandėlius, pašiūres, rūsius. Gremžė, kasė, skaldė. Nerado jokios aštuoniolikto amžiaus žymės, vien tik šių dienų šiukšles ir pelėsių dvisa trenkiančią užmarštį.

Po nesėkmingų ieškynių pagalbon nutarė kviestis Kirilą. Tikėjo, kad šviesios sūnaus akys sugaus, kas liko jo pražiūrėta.

G rįžęs iš mokyklos Kirilas krisdavo į išsėdėtą fotelį, užsikeldavo kojas ant vienstypės taburetės, valandų valandas spoksodavo į priešais kabantį, rytietiškais motyvais išmargintą kilimą. Leisdavosi skraidinamas jo į žemės spalvomis raibuliuojančią Alacho akį, Šventąjį šaltinį, į Gyvybės medžio viršūnę, uždarą Rojaus sodą. Pro žydinčius granatmedžius – Šacho Abaso gėles, vinklias arabeskas, stebimas dvigalvių erelių, išdidžių povų, stebuklingų Simurgų.

Ištrūkęs iš raibų kilimo labirintų, neramus žvilgsnis šaudavo į gremėzdiškos sekcijos keterą. Ten oriai rikiavosi tuščios užsieninės skardinės – nesuprantamais užrašais, rastos, vogtos, skolintos, dovanotos, lyg Aladino lempos, išleidusios geruosius savo džinus. Tik viena – nuo olandiško alaus – buvo kažko pilna. Ne skysčio ar kapeikų, net ne pajūryje surinktų gintarėlių... Joje vos tilpo pasenę, apdulkėję norai. Sunkiausi gulėjo pačiame dugne. Regis, spaudė ne tik tviskią skardinę, bet ir porcelianinius, krištolinius, kraujuojančius *Lietuviškąją tarybine enciklopedija* sekcijos vidurius.

Kirilo žvilgsnis dažnai slysdavo ir per aštuoniasdešimt aštuonis kaštoninės spalvos pianino klavišus. *Krasnyj Oktiabr* –

geriausias instrumentas visoje Sovietų Sąjungoje, šimtą metų laikančiomis stygomis ir niekad neskytančia rezonansine lenta. Skambantis geriau už bet kurį *Rosler*, *Petrof* ar *Scholze*. Atgabentas traukiniu iš Maskvos. Dovana Kirilui dešimtojo gimtadienio proga. Rekomenduota Kirilo Ževusio, psichiatro Viktoro Niunkos ir muzikos mokytojos Salomės Obertaitės. Visi trys laikėsi tos pačios nuomonės, kad, norint palengvinti epilepsijos priepuolius, būtina išmokyti skambinti Mocartą, Haidną, Šopeną, Čaikovskį, Bartoką. Pradedant nuo bagatelių, menuetų, etiudų. Kiek vėliau įtraukiant ir Šostakovičiaus sonatas. Tik pastarąsias nuolat tikrinant – ar skambanti muzika nežeidžia, neliūdina, nesislepia už kaukių ir grimasų, ar ji nėra pernelyg realistiška, sarkastiška, dviveidė (kaip jos autorius, vieną veidą rodantis operoje *Ledi Makbet iš Mcensko apskrities*, o kitą – *Kateriną Izmailovą*).

Skambinti Kirilą mokė Salomė Obertaitė – trisdešimt vienu metų solfedžio ir fortepijono mokytoja. Beveidė, bekūnė, besielė, nepadoriai gyvomis rankomis, neramiomis it sugauti žalčiai – jos pakibdavo ore ir nerdavo į klavišus tarytum į gelmingą vandenį.

Kirilas greitai įsiminė natas ir jas atitinkančius klavišus, išmoko skirti smuiko ir bosų raktus, paklaustas atsakydavo, kiek pustonių ir tonų turi oktava, kas yra akoladė, kokie yra alteracijų ženklai, kokia yra mažoro dėmelė, kas yra melizmos, kaip apverčiami intervalai. Be jokio rikto išvardydavo minoro ir mažoro rūšis, septakordo garsus, dėmelės laipsnių pavadinimus, transponavimo būdus. Ir mėgavosi skambindamas netiksliai

natas. Tarytum tyčia melagingai pasakojo gerai žinomą istoriją. Tikrindamas, kaip jo melą priims Salomė. O ji, sakytum, negirdėdavo. Nenorėjo girdėti. Įsisupusi į nėrinuotą skarą, kažin ką sau po nosim niūniuodavo, tada čiūžindavo prie lango, palengva jį atverdavo. Kirilas žinojo, kad Salomė stovi užsimerkusi – jokiems vaizdams neleidžia užgožti sklindančios muzikos.

Ar ji galvojo apie Kirilą? Ne. Greičiausiai ne... Juk turėjo tik rankas. Glostančias įtemptus jo pečius, tiesinančias nugarą, užsegančias neklusnią sagą, slystančias per vyturais susisukusius plaukus. Ne, ji negalvojo, tik pakluso įnoringų rankų valiai. Kartais atrodė, kad visa, ką Salomė liečia, yra aštru, karšta, sopu. Gal ji ir norėjo atsitraukti, tačiau pirštai patys lipo. Sykį ir Kirilo plaštaka taip buvo prikepusi. Prie metalinio dubens auselės. Įkaitusiam inde apgaulingai stingo lydytas sviestas. Iš pradžių buvo saldu, netgi svaigino, tačiau akimirksniu apkarto, pagavo svilint, remžti.

Kirilas neabejojo, kad Salomės pojūčiai tokie patys kaip ir jo. Ji lygiai taip pat muša pirštais per pjaunančius klavišus. Mėgaujasi įstabiais garsais virstančiu skausmu. Neįstengia sulaikyti vidaus syvais pratrūkstančio jaudulio. Kaskart, baigusi kūrinį, ji pakyla nuo drėgnos kėdės. Užleidžia vietą Kirilui. Jis nė kiek nesibodi. Sėdasi. Jaučia jos paliktą šilumą, įsileidžia savin. Grožisi susiliejančiais šešėliais. Skambina.

Jei ne skruzdėlės ir Ževuskis, grojimo pamokos niekada nebūtų pasibaigusios. Rudąsias ir vykdomojo komiteto sekretorių

atsitempė Kirilo motina. Skruzdėles – iš kolektyvinio sodo, o Ževuskį – iš alsios valgyklos salės.

Aplinkiniams abejinga Salomė išsyk atkreipė dėmesį į tuos skirtingų dydžių ir formų taškus. Mažieji gurėjo pasieniais, palangėmis, prašapdavo už sekcijos, pianino, lempinio televizoriaus *Taurus 211*. Didysis atriedėjo tiesiai į kambario vidurį, po čekoslovakiško krištolo sietynu. Įsisėgė į Salomę žaliomis lyg kibdagiai akimis. Nepaisė žvairakiuojančių Kirilo ir jo motinos. Šeimininkišku balsu kvietė Salomę kavos, arbatos, zefyrų, kubietiško romo *Havana Club*. Toji miklino prie saldėsių lyg patikli skruzdė. Neraginama sėmė melchioriniu šaukšteliu *Dabiska Kafija* miltelius, bėrė į balto porceliano puodelį, nardino gabalinį cukrų, maišė, ragavo, maišė. Stebėjo prie kojų mizgančias skruzdes, tylėjo, klausėsi Ževuskio. Šis porino apie gerą ir blogą muziką, apie talentingus ir netikusius muzikantus, apie grožį ir bjaurastį, darbštumą ir tingį, melą ir tiesą, meilę ir abejingumą, ištikimybę ir išdavystę, šunis ir kates, lakštingalas ir varnas, liūtus ir hienas. Išlenkęs penktą taurelę *Havana Club*, suskato analizuoti panašumus – moters ir piktžolės, zefyro ir vaginos, nuomario ir orgazmo, per trumpos antklodės ir nevisaverčio gyvenimo. Ževuskis perėjo žodžius lyg skruzdėlių motinėlė kiaušinius – dešimtimis, šimtais, tūkstančiais. Ta apstybė kipėjo ant linoleumu išklotų grindų, ropojo tapetuotomis sienomis, lindo į spinteles, stalčius, pianiną, į širdį Salomei, Kirilui, Klemai. Ją sustabdyti galėjo tik dustas. Visus parazitus naikinantys DDT milteliai. Klema jų nusipirko buitinių prekių parduotuvėj.

Nelaukusi, kol Salomė su Žėvuskiu išeis, puolė barstyti judančius skruzdėlių takus.

Kirilas stebėjo, kaip „viskas grimzo migloje, žiloj kaip sniegas“*. Pradėjo irti tai, kas didžiausia: sienos, lubos, grindys, sekcija, skraidantis kilimas, pianinas, durys, Žėvuskis. Maži, mažiausi, priešingai, jungėsi, lipo vienas prie kito: dulkės, skruzdės, Kirilo motina, Salomė. Katrų – didžiųjų ar mažųjų – pusėj buvo Kirilas? Niekas nematė. Niekam nerūpėjo. Visi jį paliko giliam, migdančiam sniege.

Klema apie tądien Kirilą ištikusį priepuolį neparašė nė žodžio. Neįstengė apibūdinti. Negalėjo nustatyti trukmės. Niekas neatsiminė.

Ryte Kirilas pašoko neįprastai žvalus ir gyvybingas. Puolė prie buratino raktelių užsuktos gėrimų spintelės. Truktelėjo. Priešais vidųjį veidrodį staipėsi penkių žvaigždučių armėniškas konjakas, vengriškas vyšnių likeris, lietuviškas midus, *Sovetskoje šampanskoje*. Už butelių gūžėjo pirmos klasės cigaretės su filtru – *Kosmosas* ir *Kaunas*. Tėkios slėptos, būtinai užrakintos spintelės puikavosi kiekvienam bute. Tiesa, jose slepiamos gėrybės galėjo skirtis. Pavyzdžiui, Kirilo bendraklasio Stepono motina ten laikė konservuotus žirnelius, *Paukščių pieną*, šprotus, tirpią indišką kavą. Sykį buvo ištraukusi jugoslaviškų cigarečių *Ronhill*. Lyg kokius saldinius siūlė plikalūpiams paaugliams.

* B. Pasternakas, *Žiemos naktis*, vertė S. Geda.